

Прогнозування рівня добробуту громадян при підвищенні цін

Стаття присвячена дослідженню питань прогнозування наслідків стрімкого підвищення цін для добробуту громадян України. Для моделювання застосовано економіко-математичну модель загальної рівноваги, яка є моделлю для однієї країни. Проаналізовані наслідки можливого підвищення цін для добробуту громадян різних соціально-демографічних груп (за рівнем доходів, місцем проживання тощо). Визначені соціальні групи населення, які найбільше постраждають від підвищення цін та потребують допомоги з боку держави. Обґрунтовано пропозиції щодо застосування програм соціальної допомоги і субсидування та підвищення їх ефективності, зокрема їх адресності. Відмічено необхідність розроблення системи комплексних науково обґрунтованих заходів, які повинні враховувати профіль, специфіку та особливості формування доходів при підвищенні цін. Основу заходів має становити нова, більш дієва Стратегія подолання бідності та механізми її реалізації, розроблені на основі затвердженої Концепції соціальної політики України. При реформуванні системи соціального захисту увага має бути сконцентрована на домогосподарствах в надзвичайному зубожінні. Пропонується запровадити систему моніторингу, яка дозволить відстежувати впровадження стратегії зниження бідності, прогресу в підвищенні добробуту населення.

Ключові слова: прогнозування, ціни, добробут громадян, домогосподарства, бідність, програми допомоги.

В.Н. ПУГАЧЕВ

(Национальный научный центр «Институт аграрной экономики», г. Киев, Украина)

Прогнозирование уровня благосостояния граждан при повышении цен

Статья посвящена исследованию вопросов прогнозирования последствий стремительного повышения цен для благосостояния граждан Украины. Для моделирования применена экономико-математическая модель общего равновесия, которая является моделью для одной страны. Проанализированы последствия возможного повышения цен для благосостояния граждан различных социально-демографических групп (по уровню доходов, месту жительства и т.д.). Определены социальные группы населения, которые больше всего пострадают от повышения цен и нуждаются в помощи со стороны государства. Обоснованы предложения по применению программ социальной помощи и субсидирования, повышения их эффективности, в частности их адресности. Отмечено необходимость разработки системы комплексных научно обоснованных мероприятий, которые должны учитывать профиль, специфику и особенности формирования доходов при повышении цен. Основу мероприятий должна составлять новая, более эффективная Стратегия преодоления бедности и механизмы ее реализации, разработанные на основе утвержденной Концепции социальной политики Украины. При реформировании системы социальной защиты особое внимание должно быть сконцентрировано на домохозяйствах в чрезвычайном нищенстве. Предлагается ввести систему мониторинга, которая позволит отслеживать внедрение стратегии снижения бедности и прогресса в повышении благосостояния населения.

Ключевые слова: прогнозирование, цены, благосостояние граждан, домохозяйства, бедность, программы помощи.

V.M. PUGHACHOV

('Institute of Agrarian Economics' National Scientific Centre, Kyiv, Ukraine)

Forecasts for Public Welfare Level at Rise in Prices

The research covers issues of forecasting the effects of a rapid increase in prices on the welfare of the citizens of Ukraine. For modeling the general equilibrium economic & mathematical model has been applied which is a one-country model. The consequences of a possible rise in prices for the welfare of citizens of different socio-demographic groups (in terms of income, place of residence, etc.) have been examined. Social groups which will be most affected by

the rise in prices and need help from the state have been defined. The proposals have been grounded as to the application of social assistance programs and subsidies, increase of their efficiency and number of their addresses in particular. The need for developing comprehensive scientifically grounded arrangements has been pointed which should take into account the profile, specifics and peculiarities of income formation at price increase. The basis for such arrangements should be a new, more efficient Poverty Eliminating Strategy and its implementation mechanisms developed on the approved Concept of Social Policy of Ukraine. In reforming the social security system special attention should be paid to the utter poverty households. It has been proposed to introduce a monitoring system that will monitor the implementation of the Poverty Reduction Strategy and progress in improving the population welfare.

Keywords: forecasting, pricing, public welfare, households, poverty, aid programs.

Постановка проблеми. Останні роки досить гостро стоїть питання необхідності підвищення цін на газ та інші енергоносії для населення та комунальних підприємств. Таке підвищення неодмінно викличе зростання цін на продукту харчування, зокрема хлібобулочні вироби, ціноутворення щодо яких є предметом державного регулювання. Підвищення цін може негативно позначитися на добробуті громадян.

Оскільки мінімальні стандарти життя мають забезпечувати задоволення базових потреб громадян, включаючи базові витрати на харчування та житло, актуальним є завдання прогнозування зміни рівня добробуту громадян при підвищенні цін. Таке прогнозування дозволить визначити групи населення, добробут яких найбільш постраждає від підвищення цін, та розробити потрібну систему соціального захисту з високим рівнем ефективності та адресності для послаблення негативного впливу на найуразливіші верстви населення.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дослідженню проблем бідності в Україні та стану доходів громадян присвячені праці відомих вітчизняних і закордонних вчених, зокрема: Ю. Архангельського, О. Бородіної, К. Верфа, В. Куценко, Е. Лібанової, В. Мандибури, Р. Нурєєва, М. Папієва, Т. Репіної, А. Сена, Л. Черенько та ін. [1, 3, 4, 6]. Проте недостатньо дослідженими залишилися питання прогнозування наслідків підвищення цін, що й обумовило вибір теми та актуальність дослідження.

Метою дослідження є на основі наявних економіко-математичних моделей проаналізувати наслідки можливого підвищення цін для добробуту громадян різних соціально-демографічних груп (за рівнем доходів, місцем проживання тощо).

Виклад основних результатів дослідження. Дослідження впливу стрімкого підвищення цін (що є наслідком заходів економічної політики) на рівень доходів громадян здійснювалося на принципах «ex-ante», тобто оцінювання заздалегідь, коли на основі певного теоретичного постулату або системи постулатів (наприклад, про існування рівноваги в економічній системі у будь-який момент часу) прогнозується стан економічної системи у майбутньому при певних умовах, або при певних припущеннях. При цьому, крім припущень про зміну певних параметрів системи, також приймається й ряд припущень щодо незмінності або інертності великої кількості економічних параметрів [5, с. 22]. Таким чином, прогнозування економічної системи (структури економіки, існуючих умов та кількісних значень макроекономічних та інших показників на

визначений момент часу) будуються на базі апробованих економіко-математичних моделей.

Певним недоліком такого підходу є те, що результати прогнозування значною мірою залежать від обраної системи теоретичних постулатів та сценарних припущень. Це накладає додаткові вимоги до надійності теоретичної бази та якості сценаріїв, яка полягає в їхній реалістичності та внутрішній узгодженості. Але, з іншого боку, моделювання може бути застосовано для оцінки наслідків заходів економічної політики, навіть таких, що не мають історичних аналогів або не описані доступною статистикою.

Основним інструментом дослідження є економіко-математична модель загальної рівноваги (*general equilibrium*), яка є моделлю для однієї країни, що допрацьована з урахуванням потреб даного дослідження. Використана інформація щодо структури економіки (виробництво, проміжне та кінцеве споживання), взаємозв'язки та співвідношення внутрішніх та зовнішніх цін тощо. Суть моделювання полягає у тому, що на основі інформації про сучасний стан економіки та припущення про існуючу в будь-який момент рівновагу ідентифікується майбутня модель економіки.

Стрімке підвищення цін на хлібобулочні вироби та інші товари має однозначно негативний вплив на добробут населення країни. Однак негативний вплив підвищення цін відрізняється для домогосподарств з різним рівнем доходів (бідні проти багатих), місцем проживання (міські проти сільських), домогосподарств з різними ресурсами факторів виробництва тощо. В залежності від того, який критерій (межа бідності) використовується для порівняння, відрізняється й рівень впливу на добробут домогосподарств. Так, при застосуванні межі абсолютної бідності (екзогенна основа порівняння) і рівень, і гострота абсолютної бідності зростають в результаті підвищення цін за рівних інших умов (табл. 1).

При застосуванні критерію відносної бідності (ендогенна основа порівняння), картина змінюється: рівень і гострота відносної бідності знижуються в країні після підвищення цін, оскільки усі домогосподарства стають біднішими в результаті цінового шоку. При загальному зменшенні доходів громадян показники відносної бідності мають тенденцію до підвищення. Тобто частково спостерігається феномен, який отримав назву «рівність у бідності» [3].

Вплив підвищення цін на показники бідності, % зміни за період

Показники	Межа абсолютної бідності		Межа відносної бідності	
	Середньостроковий	Довгостроковий	Середньостроковий	Довгостроковий
Рівень бідності	8,7	19,5	-1,4	-3,4
Індекс розриву бідності	27,8	37,0	-0,9	-21,2
Індекс гостроти бідності	40,7	63,8	-2,6	-21,9

Джерело: складено за [8].

Моделювання свідчать, що різні варіанти підвищення цін по-різному абсорбуються домогосподарствами в залежності від їх доходів, майнового стану та місця проживання. Стрімке підвищення цін впливає в основному на бідні домогосподарства в середньостроковій перспективі, але немає

статистично значимої різниці між середнім зниженням добробуту бідних і небідних домогосподарств у довгостроковій перспективі (табл. 2). Небідні домогосподарства також відчувають значні втрати добробуту у довгостроковій перспективі.

Таблиця 2

Вплив на добробут в розрізі рівнів бідності домогосподарств, % зміни за період

Показники	Межа абсолютної бідності		Межа відносної бідності	
	Середньостроковий	Довгостроковий	Середньостроковий	Довгостроковий
Небідні домогосподарства	-6,30	-10,58	-5,90	-10,67
Бідні домогосподарства	-12,56	-12,24	-10,46	-10,05
Тести з порівняння математичних очікувань:				
F-тест (знач.)	0,002	0,418	0,005	0,733
Тест Велча (знач.)	0,078	0,630	0,047	0,823

Джерело: складено за [8].

Суттєвим чинником, що визначає відмінності у відповідних змінах добробуту домогосподарств, є місце проживання громадян (табл. 3). У більшості сценаріїв міські домогосподарства відчувають більші втрати, ніж сільські домогосподарства. Це можна пояснити відмінностями в їх структурі споживання. Зокрема, в сільській місцевості значна частина домогосподарств власноруч виготовляє хлібобулочні

вироби з борошна, зерно для якого вирощено ними або отримано як плату за оренду землі. Проте міські жителі значною мірою забезпечуються за рахунок закладів торгівлі. Високий рівень споживання жителів міських поселень є дуже важливим для визначення впливу на добробут стрімкого підвищення цін.

Таблиця 3

Вплив на добробут в розрізі місця проживання домогосподарств, % зміни за період

Показники	Межа абсолютної бідності		Межа відносної бідності	
	Середньостроковий	Довгостроковий	Середньостроковий	Довгостроковий
Міські домогосподарства	-8,96	-11,6	-8,95	-11,95
Сільські домогосподарства	-3,99	-9,01	-3,37	-7,50
Тести з порівняння математичних очікувань:				
F-тест (знач.)	0,005	0,126	0,000	0,006
Тест Велча (знач.)	0,000	0,221	0,000	0,011

Джерело: складено за [8].

Моделювання впливу на добробут свідчить, що відмінності між домогосподарствами, голови яких є кваліфікованими або некваліфікованими працівниками, є статистично значимими. За всіх сценаріїв прогнозування кваліфіковані домогосподарства страждають більше від змін в цінах в порівнянні з некваліфікованими домогосподарствами. Проте статистично значимої відмінності у втратах добробуту домогосподарств нижче та вище середнього розміру не було знайдено.

Підсумовуючи результати прогнозування, можна зазначити, що всі категорії домогосподарств стикнуться з погіршенням добробуту через підвищення цін. Зміна добробуту домогосподарств в розрізі місцевості та рівня кваліфікації є у більшості випадків однозначною, тоді як втрати добробуту бідних і небідних домогосподарств не мають статистично значимої відмінності в кількох сценаріях.

Дослідження свідчать, що до основних категорій громадян, які найбільш втрачають від підвищення цін і потребують соціального захисту, варто віднести не тільки пенсіонерів, але й молодь, яка закінчила навчання і шукає роботу, та молоді сім'ї з дітьми. Українським феноменом бідності є домогосподарства, де їх члени працюють за невисоку заробітну плату, подекуди розмір якої не перевищує величини прожиткового мінімуму. Спостерігається позитивна тенденція зменшення в Україні частки громадян, доходи яких нижче прожиткового мінімуму (з 15,6 % - у 2012 р. до 13,9 % - у 2013 р.). Масштаби бідності за досліджуваний рік скоротилися з 25,8 % до 25,6 %. Але кількість українців, які постійно відмовляють собі в найнеобхіднішому, крім продовольства, перевищує 6,6 млн. осіб. Частка осіб, які споживають менше 2100 ккал на добу (тобто недоїдають) становить 16,2 %. Все це загострює актуальність розробки державних програм соціального захисту та допомоги [7].

Ключовим документом формування державної політики щодо соціального захисту і підтримки громадян на період до 2023 року має бути Концепція соціальної політики України, проект якої розробляється центральними органами виконавчої влади [2]. Метою розробки Концепції є визначення шляхів і механізмів забезпечення у довгостроковій перспективі сталого підвищення добробуту громадян України. Результати прогнозування рівня добробуту громадян різних соціально-демографічних груп при підвищенні цін мають бути враховані при визначенні механізмів і заходів підвищення добробуту громадян.

Висновки. Прогнози свідчать, що при інших рівних умовах домогосподарства реагують на різке підвищення цін суттєвим зниженням обсягів споживання. Але для бідних домогосподарств споживачні вироби є основним продуктом харчування. Тому для бідних сімей будь-яке підвищення цін призведе до негативного соціального шоку. Негативний вплив має бути пом'якшений застосуванням програм соціальної допомоги і субсидування. Однак, ці програми мають бути ретельно розроблені таким чином, щоб забезпечувати їх високу ефективність.

Система підтримки добробуту громадян, що нині застосовуються в Україні, є недостатньо ефективною, про що свідчить високий рівень бідності. Тому вирішення цієї проблеми в країні потребує розробки системи комплексних науково обґрунтованих заходів, які повинні враховувати профіль, специфіку та особливості формування доходів при підвищенні цін. Основу таких заходів має становити нова, більш дієва Стратегія подолання бідності та механізмів її реалізації, розроблені на основі затвердженої

Концепції соціальної політики України. При реформуванні системи соціального захисту увага має бути сконцентрована на домогосподарствах в надзвичайному зубожінні та покращити адресність допомоги.

Для обґрунтування економічних наслідків і результату підвищення цін на добробут громадян доцільно запровадити систему моніторингу, яка дозволить відстежувати упровадження стратегії зниження бідності, прогресу в зниженні бідності та зміни в характеристиках бідних. Такий моніторинг надав би відповідальним за реалізацію політики органам влади інформацію, необхідну для удосконалення програм з підтримки рівня добробуту громадян.

4 Список використаних джерел

1. *Бородіна О.М.* Соціоекономічний розвиток сільського господарства і села: сучасний вимір: [наук. вид.] / [О.М. Бородіна, І.В. Прокопа, В.В. Юрчишин та ін.]; за ред. О.М. Бородіної. - К.: [Поліграфічна дільниця ДУ "Ін-т економіки та прогнозування НАН України"], 2012. - 320 с.
2. Концепції соціальної політики України до 2023 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mlsp.gov.ua/labour/uk/publish/article/131626.html>.
3. *Лібанова Е.М.* Бідність населення України: методологія, методика та практика аналізу: [монографія] / Е.М. Лібанова. – К.: Ін-т демографії та соц. дослідж., 2008. – 330 с.
4. Методологія, напрями, тенденції, проблеми у сфері праці та соціальної політики / ред. М.М. Папієв, Т.М. Кір'ян; НАН України, НДІ праці і зайнятості населення. - К.: Соцінформ, 2006. - 408 с.
5. *Пугачов М.І.* Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці: [монографія] / М.І. Пугачов. - К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – 176 с.
6. Рівень життя населення України / НАН України. Ін-т демографії та соц. дослідж.; за ред. Л.М.Черенько. – К.: ТОВ «Видавництво «Консультант», 2009. – 428 с.
7. Соціально-економічне становище України за січень-жовтень 2013 року. Повідомлення Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/soc_ek/2013/publ_10_2013_u.html.
8. Poverty and Social Impact Analysis (PSIA) of increased natural gas prices and selected social guarantees in Ukraine [Electronic resource] / O. Betliy, V. Movchan, M. Pugachov. - Mode of access: http://www.pep-net.org/page-interne/article/poverty_and_social_impact_analysis/.